

เอกสารประกอบการสอน

รายวิชา LGO1219 ประชาธิปไตยและการมีส่วนร่วมในระดับท้องถิ่น

ครั้งที่ 2

แนวคิดเรื่องประชาธิปไตย (Democracy)

บทนำ

แนวคิดเรื่องประชาธิปไตยได้รับการถกเถียงและอภิปรายอย่างกว้างขวางในสังคมไทย และนำไปสู่การต่อสู้ทางการเมืองของกลุ่ม/ฝ่ายต่างๆ ซึ่งต่างก็อ้างเรื่องประชาธิปไตยเพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับการต่อสู้ทางการเมืองของตนเอง ทั้งนี้ ประชาธิปไตยในต่างประเทศก้าวไกลไปถึงขั้นการอภิปรายกันในเรื่องของ “คุณภาพ” ของประชาธิปไตย แต่สำหรับสังคมไทยแนวคิดประชาธิปไตยยังจำกัดตัวอยู่แค่คำว่า “เป็น” หรือ “ไม่เป็น” ประชาธิปไตย ซึ่งก็หาทางออก/ทางแก้ของปัญหาร่วมกันไม่ได้ และยังจะสร้างปัญหาความแตกแยกให้กับสังคม อย่างไรก็ตาม ถึงแม้จะมีความเห็นที่แตกต่างกันภายใต้ระบอบประชาธิปไตย แต่ผู้คนส่วนใหญ่ก็ยังยอมรับร่วมกันว่าประชาธิปไตยเป็นสิ่งที่ดีและมีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศ

จากการศึกษาถึงความสำคัญของการปกครองท้องถิ่น ซึ่งพบว่าความสำคัญประการหนึ่งที่ถูกกล่าวอ้างมาโดยตลอดนั่นคือ การปกครองท้องถิ่นเป็นรากฐานของประชาธิปไตย และประชาธิปไตยก็จะพัฒนาการปกครองและชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนในระดับท้องถิ่นให้ดีขึ้น ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องหันกลับมาพิจารณาหลักการสำคัญของแนวคิดประชาธิปไตย เพื่อให้ทุกคนเข้าใจร่วมกันว่าประชาธิปไตยคืออะไร มีหลักการ มีความสำคัญอย่างไร และมีรูปแบบใดบ้าง เอกสารชิ้นนี้จึงเป็นการสรุปให้เห็นถึงความหมาย หลักการ ประเภท และรูปแบบของประชาธิปไตย ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ความหมายของประชาธิปไตย

ประชาธิปไตย ตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า Democracy เกิดจากการผสมคำสองคำ คือ Demos กับ Kratos หรือ Kratein คำว่า Demos หมายถึง ประชาชน และ Kratos หรือ Kratein หมายถึง การปกครอง ฉะนั้น ประชาธิปไตยจึงหมายถึงการปกครองโดยประชาชน

นอกจากนี้ คำว่าประชาธิปไตย ยังอาจจำแนกความหมายได้เป็น 3 แนวทางด้วยกัน คือ

1) ความหมายที่เป็นอุดมการณ์ทางการเมือง คำว่า ประชาธิปไตยในความหมายที่เป็นอุดมการณ์ทางการเมือง คือ ลักษณะที่ถือว่าอำนาจสูงสุดของรัฐเป็นของประชาชน ในความหมายนี้มุ่งไปในเรื่องของความคิด เป็นสภาพทางมโนกรรม คือการกระทำทางใจซึ่งแตกต่างจากกายกรรมและวาจกรรม ทั้งของชนระดับนำ (elites) และคนทั่วไป (ordinary citizens)

2) ความหมายที่เป็นรูปแบบการปกครอง หรือ ระบอบการปกครองรูปแบบหนึ่ง คำว่า ประชาธิปไตย จะเป็นลักษณะการกำหนดระบอบหรือกรอบการปกครองรูปแบบหนึ่ง ที่มีวิธีการที่แสดงให้เห็นว่าประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยหรืออำนาจสูงสุดของรัฐ เป็นการพิจารณาในเชิงโครงสร้างของรัฐบาลแบบประชาธิปไตย เช่น เป็นระบบรัฐสภา หรือระบบประธานาธิบดี

3) ความหมายที่เป็นวิถีชีวิตของประชาชนในประเทศหรือในรัฐนั้นๆ คำว่า ประชาธิปไตย จะเกี่ยวข้องกับการใช้ชีวิตของประชาชน ซึ่งมีความเข้าใจและเคยชินกับการดำเนินชีวิตในลักษณะดังกล่าว ตลอดจนถึงการมีสำนึกพลเมือง อย่างเช่น วิถีทางแห่งการยอมรับ “เสี่ยงข้างมาก” การเป็นผู้มีเหตุผล การยอมรับศักดิ์ศรีของบุคคล การตัดสินใจกระทำการใดๆ โดยอาศัยเสียงส่วนใหญ่ การไม่นิยมความรุนแรงในการแก้ปัญหา การมีความเอาใจใส่ในกิจการบ้านเมือง เป็นต้น

ประชาธิปไตย เป็นคำที่มีความหมายกว้างขวางและแตกต่างกันไปตามความคิดของนักปรัชญาแต่ละคน ขึ้นอยู่กับการให้คุณค่าในทางใดมากกว่ากัน เช่น จอห์น สจ๊วต มิลล์ ให้ความสำคัญกับคุณค่าแห่งเสรีภาพ มองเตสกีเออ สนับสนุนหลักการแบ่งแยกอำนาจ ส่วน จอห์น ล็อก และ ฌอง ชาร์ค รุสโซ สนับสนุนการที่ประชาชนมีอำนาจควบคุมรัฐบาล แต่เมื่อพิจารณาถึงแก่นแท้ก็จะพบว่าแนวคิดประชาธิปไตยของนักคิดแต่ละคน ต่างก็ให้ความสำคัญหรือให้คุณค่าในหลักการเดียวกันคือประชาชนเป็นใหญ่และมีอำนาจสูงสุดในประเทศ ไม่ใช่บุคคล คนใด หรือคณะบุคคลกลุ่มใด ลักษณะเช่นนี้เองที่ทำให้ประชาธิปไตยแตกต่างจากเผด็จการ

อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันมีการใช้คำว่าประชาธิปไตยกันอย่างแพร่หลาย ซึ่งอาจมีความหมายที่แตกต่างไปจากประชาธิปไตยของโลกตะวันตกซึ่งเรียกว่า เสรีประชาธิปไตย (Liberal Democracy) เป็นระบอบเสรีประชาธิปไตยที่ใช้กันในประเทศใหญ่ๆ อย่าง สหรัฐอเมริกา และ อังกฤษ โดยจะให้ความสำคัญในหลักเกณฑ์ 3 ประการ ดังที่อดีตนายกรัฐมนตรีสหรัฐอเมริกา คือ Abraham Lincoln ได้เคยกล่าวเอาไว้ว่า ประชาธิปไตยเป็นการปกครองที่จะต้องทำให้บรรลุวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายแห่งการเป็นรัฐบาลของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน

แนวคิดเสรีนิยมประชาธิปไตย มักจะยึดถือในประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมเป็นสำคัญ อันเป็นรูปแบบหนึ่งที่พยายามแสวงหาวิถีทางที่จะคงอำนาจให้อยู่ในมือประชาชนให้มากที่สุด โดยมีหลักการว่าประชาชนไม่เพียงแต่มีสิทธิเลือกตัวแทนเท่านั้น แต่ยังมีอำนาจตัดสินใจปัญหาและกำหนดนโยบายทางการเมืองโดยตรง โดยการนำหลักการต่างๆ มาใช้ เพื่อให้ประชาชนเป็นองค์อธิปัตย์อย่างแท้จริง โดยมีเครื่องมือที่สำคัญ เช่น การทำประชามติ (popular referendum) การริเริ่มกฎหมาย (popular initiative) และการถอดถอน (recall) เป็นต้น

หลักการสำคัญของประชาธิปไตย

แนวคิดพื้นฐานของประชาธิปไตยมาจากความเชื่อที่ว่าประชาธิปไตยเป็นระบอบการปกครองที่ประชาชนมีอำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศ การปกครองตนเองของประชาชนนั้นจะดำเนินการโดยผ่านผู้แทนที่ประชาชนเลือกเข้าไปเป็นปากเป็นเสียงให้ รัฐบาลในระบอบประชาธิปไตยจะทำหน้าที่ภายใต้กรอบแห่งรัฐธรรมนูญ ซึ่งถือเป็นฉันทานุมัติจากประชาชน โดยแนวคิดประชาธิปไตยมีหลักการที่สำคัญคือ

1) **หลักอำนาจสูงสุดเป็นของประชาชน** (popular sovereignty) หรือ อำนาจสูงสุดในการปกครองอยู่ที่ประชาชน ดังนั้น ในฐานะที่ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย ประชาชนจึงมีสิทธิตั้งรัฐบาลและล้มรัฐบาลได้

2) **หลักการเสียงข้างมาก** (majority rule) แม้ว่าประชาธิปไตยจะเป็นการปกครองที่ยึดมั่นเสียงข้างมาก แต่ก็จะต้องรับฟังเสียงข้างน้อยด้วย โดยให้ความเป็นธรรมแก่ฝ่ายข้างน้อย

- การถือเสียงข้างมากเป็นเกณฑ์ เป็นวิธีการในการจัดตั้งรัฐบาล และเป็นหลักในการตัดสินใจประเด็นสาธารณะต่างๆ ในระบอบประชาธิปไตยกลุ่มเสียงข้างมากไม่มีสิทธิพรากรสิทธิและเสรีภาพพื้นฐานของคนส่วนน้อยหรือบุคคลใดบุคคลหนึ่ง

- คนส่วนน้อย ไม่ว่าจะเป็เพราะชาติพันธุ์ ความเชื่อทางศาสนา ที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ ระดับรายได้ หรืออาจเป็นเพียงผู้พ่ายแพ้ทางการเมือง หรือประเด็นความขัดแย้งทางการเมือง ต่างได้รับการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพอย่างเท่าเทียมกัน รัฐบาลหรือเสียงส่วนใหญ่ที่มาจากการเลือกตั้ง ไม่สามารถฉีกรอนสิทธิดังกล่าวได้

- ในระบอบประชาธิปไตยนั้น การคุ้มครองสิทธิของคนส่วนน้อยเพื่อรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม ธรรมเนียมปฏิบัติทางสังคม ความรู้สึกผิดชอบของแต่ละบุคคล และกิจกรรมทางศาสนา ถือเป็นหนึ่งในภารกิจหลัก

- กระบวนการทางประชาธิปไตยที่ยอมรับในความแตกต่าง การถกเถียงอภิปราย และการประนีประนอม จะทำให้สังคมที่เสรีสามารถตกลงกันได้และเป็นการตกลงที่ถือเสียงข้างมากเป็นเกณฑ์และคุ้มครองเสียงข้างน้อย

3) หลักสิทธิและเสรีภาพ ประชาชนได้รับหลักประกันว่ารัฐบาลจะไม่ล่วงล้ำสิทธิเสรีภาพหรือกระทำการใดๆ อันเป็นการรบกวนถึงสิทธิเสรีภาพของประชาชน ประกอบด้วย

- สิทธิที่รัฐต้องจัดให้หรือเป็นสิทธิที่บอกว่ารัฐต้องทำอะไรบ้าง รวมทั้งบอกประชาชนว่าพวกเขาสิทธิอะไรบ้าง “สิทธิ” ดังกล่าวอาจครอบคลุมทั้งสิทธิด้านสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ซึ่งอยู่ในรูปแบบของการรับประกันของรัฐ เช่น รัฐรับประกันการให้การศึกษาในระดับประถมและมัธยมสำหรับเด็กหญิงและชาย หรือการรับประกัน “ความเป็นอยู่ที่ดี” ให้กับประชาชนที่เกษียณอายุ หรือการรับประกันการมีงานทำ และการรับประกันสุขภาพให้กับประชาชนทุกคน

- สิทธิที่จะมีส่วนร่วมใช้ประโยชน์ จัดสรร รักษา ปกป้อง ทรัพยากรชุมชน เช่น การใช้วนอุทยานจับสัตว์น้ำ เก็บของป่า หรือ อยู่ร่วมกับป่าชุมชน โดยสามารถฟ้องร้องต่อรัฐเมื่อมีการละเมิดสิทธิทรัพยากรของชุมชน

- ในระบอบประชาธิปไตย หนึ่งในหน้าที่หลักคือการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนพื้นฐาน เช่น เสรีภาพในการพูด และการนับถือศาสนา สิทธิในการได้รับความคุ้มครองอย่างเท่าเทียมกันภายใต้กฎหมาย นอกจากนี้ยังครอบคลุมถึงการคุ้มครองโอกาสของประชาชนในการจัดตั้งองค์กรและเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมือง เศรษฐกิจและวัฒนธรรมของสังคมอย่างเต็มที่ด้วย

- ในระบอบประชาธิปไตยหากประชาชนไม่พอใจในผู้นำ ก็สามารถจัดการประท้วงอย่างสันติเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง หรือเมื่อมีการเลือกตั้งก็มีสิทธิออกเสียงไม่เลือกตั้งผู้นำคนเดิมได้ รวมถึงสิทธิในการชุมนุมอย่างสงบเป็นสิ่งจำเป็นและมีบทบาทสำคัญ

4) หลักนิติธรรม(The Rule of Law)

หลักนิติธรรมหมายความว่าไม่มีบุคคลใดอยู่เหนือกฎหมาย รัฐบาลในระบอบประชาธิปไตยใช้อำนาจของตนผ่านทางกฎหมายและต้องอยู่ภายใต้กฎหมายเช่นกัน

- กฎหมายควรแสดงเจตจำนงของประชาชน มิใช่ของกษัตริย์ เผด็จการ ทหาร ผู้นำทางศาสนา หรือพรรคการเมืองที่ตั้งกันขึ้นมาเอง
- ความยุติธรรมเกิดขึ้นได้เมื่อกฎหมายถูกกำหนดขึ้นโดยคนที่ต้องเคารพกฎหมายนั้นด้วย
- กฎหมายของระบอบประชาธิปไตยต้องมีทรัพยากรรองรับหลายรูปแบบ เช่น รัฐธรรมนูญที่เป็นลายลักษณ์อักษร กฎหมาย กฎระเบียบ การสอนศาสนาและจริยธรรม การปฏิบัติตามประเพณีและวัฒนธรรม กฎหมายควรปกป้องคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน ดังนี้
 - กฎหมายไม่มีผลบังคับใช้กับบุคคลใดบุคคลหนึ่ง หรือกลุ่มคนใดกลุ่มคนหนึ่งเป็นการเฉพาะ
 - ประชาชนต้องไม่ถูกจับกุม ถูกตรวจค้นบ้าน หรือถูกยึดทรัพย์สินโดยพลการ
 - ประชาชนที่ถูกกล่าวหาว่ามีความผิดทางอาญามีสิทธิที่จะได้รับการพิจารณาคดีอย่างรวดเร็ว พร้อมกับได้รับโอกาสในการเผชิญหน้าและซักถามฝ่ายโจทก์ และเมื่อถูกตัดสินว่ากระทำผิด จะต้องไม่ถูกทำโทษด้วยวิธีการที่โหดร้ายหรือผิดปกติ

5) หลักสิทธิมนุษยชน มนุษย์ทุกคนเกิดมาเท่าเทียมกัน สิทธิมนุษยชนให้อำนาจประชาชนได้ใช้ชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรี รัฐบาลไม่ใช่ผู้ที่มอบสิทธิดังกล่าว แต่เป็นผู้ที่ต้องคุ้มครองสิทธินั้น เป็นเสรีภาพซึ่งอยู่บนรากฐานของความยุติธรรม ความอดกลั้น ศักดิ์ศรีและความเคารพซึ่งกันและกัน ไม่ว่าประชาชนผู้นั้นจะมีชาติพันธุ์ ศาสนา สังเกตพรรคการเมือง หรือมีจุดยืนทางสังคมอย่างไร สิทธิมนุษยชนครอบคลุมวิถีชีวิตของมนุษย์ในหลายๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านสังคม การเมืองและเศรษฐกิจ สิทธิมนุษยชนที่ยอมรับกันทั่วไปได้แก่

- ประชาชนทุกคนควรมีสิทธิแสดงความคิดเห็นทั้งเป็นส่วนตัวหรือในที่ชุมนุมอย่างสันติ
- ประชาชนทุกคนควรมีสิทธิในการปกครอง รัฐบาลควรสร้างกฎหมายที่ปกป้องสิทธิมนุษยชน ในขณะที่ระบบตุลาการก็บังคับใช้กฎหมายดังกล่าวอย่างเท่าเทียมกัน
 - เสรีภาพจากการถูกจับกุม หน่วงเหนี่ยว และทรมานโดยพลการ ไม่ว่าบุคคลนั้นๆ จะเป็นศัตรูของพรรครัฐบาล เป็นชนกลุ่มน้อย หรือแม้กระทั่งอาชญากรทั่วไป ถือเป็นสิทธิมนุษยชนพื้นฐาน ดำรวจให้ความเคารพต่อประชาชนทุกคนเมื่อต้องบังคับใช้กฎหมายกับประชาชน
 - ในประเทศที่มีความหลากหลายทางเชื้อชาติ ชนกลุ่มน้อยและกลุ่มศาสนาที่เป็นชนกลุ่มน้อยควรมีอิสระที่จะใช้ภาษาของตน และรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีของตนไว้ รัฐบาลควรเคารพสิทธิมนุษยชนของชนกลุ่มน้อย

- ประชาชนทุกคนควรมีโอกาสทำงาน ทำมาหากินและเลี้ยงดูครอบครัว
- เด็กต้องได้รับการคุ้มครองเป็นพิเศษ และควรได้รับการศึกษา รวมทั้งได้รับโภชนาการ และสุขอนามัยที่เหมาะสม

6) **ความเสมอภาค** คือการคุ้มครองที่เท่าเทียมกันตามกฎหมาย ไม่ว่าใครจะร่ำรวยหรือยากจน เป็นหญิงหรือชาย เชื้อชาติเผ่าพันธุ์ ศาสนาใด เป็นมิตรทางการเมืองกับรัฐ หรือเป็นฝ่ายตรงข้าม ล้วนแต่มีความเสมอภาคที่จะได้รับการคุ้มครองตามกฎหมาย

7) เสรีภาพในการพูด (Freedom of Speech)

เสรีภาพในการพูดและการแสดงความคิดเห็นโดยเฉพาะประเด็นทางการเมืองและประเด็นสาธารณะอื่นๆ เป็นหลักการสำคัญของระบอบประชาธิปไตย รัฐบาลในระบอบประชาธิปไตยไม่ควมคุมเนื้อหาสาระการแสดงความคิดเห็นทั้งในรูปของการพูดและการเขียน การโต้เถียงอย่างเสรีและเปิดกว้างจะนำไปสู่ทางเลือกที่ดีที่สุด

- ระบอบประชาธิปไตยนั้นต้องพึ่งพาประชาชนที่มีการศึกษามีความรู้ เป็นผู้ซึ่งสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร ทำให้สามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในเรื่องต่างๆ ของสังคมได้อย่างเต็มที่ และสามารถดำเนินเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือนโยบายที่ไม่ดีหรือกดขี่ประชาชน

- สำหรับประชาชนซึ่งต้องการปกครองตนเอง พวกเขาต้องสามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างเปิดเผยต่อสาธารณชนอย่างต่อเนื่อง ไม่ว่าจะเป็นการพูดหรือการเขียน

- หลักการเรื่องเสรีภาพในการพูดนี้ควรได้รับการคุ้มครองโดยรัฐธรรมนูญ

- เสรีภาพในการพูดเป็นสิทธิพื้นฐาน แต่ก็มีใช้สิทธิเด็ดขาด และไม่สามารถนำไปอ้างเป็นเหตุผลในการกระทำรุนแรง การพูดให้ร้าย การหมิ่นประมาท การล้มล้างระบบ หรือเสนอเรื่องหยาบโหลแต่อย่างใด ประเทศประชาธิปไตยส่วนใหญ่ยังห้ามการพูดที่ยุยงให้เกิดการใช้ความรุนแรงระหว่างผิวและชาติพันธุ์ด้วย

- ความท้าทายของระบอบประชาธิปไตยเป็นเรื่องของการสร้างสมดุล นั่นคือ การพยายามปกป้องเสรีภาพในการพูดและการชุมนุมในขณะเดียวกันก็ต้องต่อต้านการแสดงความคิดเห็นที่นำไปสู่ความรุนแรง การขู่คุกคาม หรือการล้มล้างการปกครองได้

8) การเลือกตั้งที่เสรีและยุติธรรม

- การเลือกตั้งที่เสรีและยุติธรรมเพิ่มโอกาสการถ่ายโอนอำนาจการปกครองอย่างสันติ เพราะจะเป็นประหนึ่งหลักประกันที่ช่วยให้ผู้ที่พ่ายแพ้การเลือกตั้งยอมรับผลของการเลือกตั้งและยอมถ่ายโอนอำนาจไปสู่รัฐบาลใหม่อย่างราบรื่น

- การเลือกตั้งที่เสรีและยุติธรรมเปิดโอกาสให้ประชาชนที่อาศัยอยู่ในระบอบประชาธิปไตย สามารถกำหนดรูปแบบของรัฐบาล และทิศทางนโยบายในอนาคตของรัฐบาลของประเทศของตน

- การถือเสียงข้างมากเป็นเกณฑ์ในการเลือกตั้ง เป็นวิธีการในการจัดตั้งรัฐบาล และเป็นหลักในการตัดสินใจประเด็นสาธารณะต่างๆ แต่ไม่ใช่เป็นเหตุผลของการกีดกันเสียงข้างน้อย ไม่ว่าจะ เป็นเพราะชาติพันธุ์ ความเชื่อทางศาสนา ที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ ระดับรายได้ รัฐบาลหรือเสียงส่วนใหญ่ ที่มาจากการเลือกตั้งหรือการแต่งตั้งก็ตามไม่สามารถลิดรอนสิทธิดังกล่าวได้

9) ความสัมพันธ์ระหว่าง “ผู้แทน” และ “ผู้เลือกตั้ง”

- รัฐบาลประชาธิปไตยแตกต่างจากรัฐบาลเผด็จการตรงที่รัฐบาลประชาธิปไตยดำรงอยู่เพื่อรับใช้ประชาชน และประชาชนในระบอบประชาธิปไตยเองก็ยินยอมที่จะปฏิบัติตามกฎและหน้าที่ที่ใช้ปกครองตน

- ผู้นำของรัฐบาลประชาธิปไตยปกครองประเทศโดยได้รับความเห็นชอบจากประชาชนของตน ผู้นำเหล่านี้มิได้มีอำนาจเพียงเพราะว่าพวกเขาควบคุมกองทัพ หรือความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจเท่านั้น แต่เป็นเพราะพวกเขาเคารพขอบเขตอำนาจของพวกเขาที่ได้รับมอบจากประชาชนในการเลือกตั้งที่เสรีและเป็นธรรม

- สมาชิกวุฒิสภาที่มาจากการเลือกตั้งในระบอบประชาธิปไตยมีหน้าที่ต้องรับใช้ประชาชนในฐานะ “ผู้แทน” ที่ประชาชนเลือกตั้งเข้าไป ประชาชนกลุ่มต่างๆ ต้องการ “ผู้แทน” ช่วยปกป้องดูแลสิทธิประโยชน์ของตน เช่น ผู้แทนกลุ่มเกษตรกร กลุ่มประมง กลุ่มผู้ใช้แรงงาน กลุ่มผู้ค้ารายย่อย กลุ่มสตรีและเด็ก

10) ความรับผิดชอบของรัฐ

- ความรับผิดชอบของรัฐหมายความว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐ ไม่ว่าจะมาจากการเลือกตั้งหรือไม่ก็ตาม มีหน้าที่ต้องอธิบายการตัดสินใจและการกระทำของตนต่อประชาชน

- กลไกทางกฎหมายที่จะทำให้เจ้าหน้าที่ของรัฐต้องมีความรับผิดชอบ

- กฎหมายว่าด้วยจริยธรรมและจรรยาบรรณสำหรับเจ้าหน้าที่ของรัฐ ซึ่งระบุถึงการปฏิบัติหน้าที่อันผิดจริยธรรมที่ไม่สามารถยอมรับได้

- กฎหมายว่าด้วยผลประโยชน์ทับซ้อนและการเปิดเผยข้อมูลทางการเงิน ซึ่งกำหนดให้เจ้าหน้าที่ของรัฐต้องเปิดเผยที่มาของรายได้และทรัพย์สิน เพื่อที่ประชาชนจะสามารถประเมินได้ว่าผลประโยชน์ทางการเงินอาจมีอิทธิพลต่อเจ้าหน้าที่ของรัฐเหล่านั้น
- กฎหมายเปิดเผยข้อมูลข่าวสาร เปิดโอกาสให้สื่อและประชาชนสามารถเข้าถึงข้อมูลที่เป็นบันทึกและเอกสารประกอบการประชุมของเจ้าหน้าที่ของรัฐได้
- ข้อกำหนดเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชน กำหนดให้ในการตัดสินใจของรัฐบางประเภทนั้นต้องให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม

11) เสรีภาพของสื่อ

- ในระบอบประชาธิปไตยนั้น สื่อควรดำเนินการโดยอิสระจากการควบคุมของรัฐบาล สื่อที่มีความเสรีทำให้ประชาชนได้รับข่าวสาร ทำให้ผู้นำประเทศต้องรับผิดชอบต่อการกระทำของตน และยังเป็นเวทีแสดงความคิดเห็นในเรื่องที่เป็นปัญหาทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ
- ในระบอบประชาธิปไตย รัฐบาลต้องรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเอง ดังนั้นประชาชนจึงคาดหวังว่ารัฐจะแจ้งผลการตัดสินใจใดๆให้ตนทราบ และสื่อก็ช่วยอำนวยความสะดวกให้กับ “สิทธิในการรับรู้ข่าวสาร” โดยทำหน้าที่เสมือนสุนัขเฝ้าบ้าน ช่วยให้ประชาชนสามารถควบคุมรัฐให้ทำงานอย่างโปร่งใสได้ รวมทั้งยังสามารถตั้งคำถามต่อนโยบายของรัฐได้ รัฐบาลประชาธิปไตยให้สิทธิแก่สื่อในการเข้าถึงการประชุมและเอกสารของรัฐ โดยรัฐจะไม่กำหนดกฎเกณฑ์ไว้ล่วงหน้าว่าสื่อจะพูดหรือเขียนอะไรได้บ้าง
- ตัวสื่อเองก็ต้องทำงานอย่างมีความรับผิดชอบเช่นกัน และต้องตอบคำร้องเรียนเกี่ยวกับการรายงานข่าวของตนซึ่งมีผู้ร้องเรียนผ่านทางสมาคมวิชาชีพ คณะกรรมการสื่อ และผู้ตรวจสอบในองค์กรของตน รวมทั้งต้องรับผิดชอบต่อการเสนอข่าวของตน

12) การยอมรับความแตกต่าง

- สังคมในระบอบประชาธิปไตยเป็นสังคมที่ยอมรับในความแตกต่าง ประชาชนต้องมีความอดกลั้นต่อผู้มีทัศนคติตรงข้าม ในระบอบประชาธิปไตยนั้น การจะได้มาซึ่งฉันทามติต้องอาศัยการประนีประนอม และบางครั้งก็ไม่ได้มาเสมอไป
- ในระบอบประชาธิปไตยนั้น การคุ้มครองสิทธิของคนส่วนน้อยเพื่อรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม ธรรมเนียมปฏิบัติทางสังคม ความรู้สึกผิดชอบของแต่ละบุคคล และกิจกรรมทางศาสนา ถือเป็นหนึ่งในภารกิจหลัก

- ระบอบประชาธิปไตยมีรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุด รัฐธรรมนูญกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายร่วมกันของสังคม มีพื้นฐานอยู่บนอุดมการณ์เรื่องเสรีภาพส่วนบุคคล สิทธิของชุมชน และสวัสดิภาพร่วมกันของประชาชน และที่สำคัญรัฐธรรมนูญให้กรอบสำหรับการใช้อำนาจอรัฐ และกลไกในการใช้อำนาจ เพื่อเป็นหลักประกันว่าประชาชนจะได้มาซึ่งรัฐบาลที่ดี

13) หน้าที่ของพลเมือง (Citizen Responsibilities)

รัฐบาลประชาธิปไตยแตกต่างจากรัฐบาลเผด็จการตรงที่รัฐบาลประชาธิปไตยดำรงอยู่เพื่อรับใช้ประชาชน และประชาชนในระบอบประชาธิปไตยเองก็ยินยอมที่จะปฏิบัติตามกฎและหน้าที่ที่ใช้ปกครองตน ระบอบประชาธิปไตยให้สิทธิเสรีภาพแก่ประชาชน รวมทั้งสิทธิที่จะไม่เห็นด้วยและวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของรัฐบาล

- พลเมืองในระบอบประชาธิปไตยตระหนักเป็นอย่างดีว่า พวกเขาไม่ได้มีเพียงสิทธิเท่านั้น แต่ยังต้องมีความรับผิดชอบด้วย

- รัฐบาลของประชาชนต้องการการตรวจสอบและการสนับสนุนจากประชาชนตลอดเวลา

- เพื่อให้ระบอบประชาธิปไตยประสบความสำเร็จ ประชาชนต้องแสดงออกด้วย ไม่ใช่เพียงแค่เพราะประชาชนทราบดีว่าความสำเร็จหรือความล้มเหลวของรัฐบาลนั้นเป็นความรับผิดชอบของประชาชนนั่นเอง

- ในระบอบประชาธิปไตยหากประชาชนไม่พอใจในผู้นำ ก็สามารถจัดการประท้วงอย่างสันติเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง หรือเมื่อมีการเลือกตั้งก็มีสิทธิออกเสียงไม่เลือกตั้งผู้นำคนเดิมได้

- ระบอบประชาธิปไตยต้องการอะไรมากกว่าการไปเลือกตั้งอย่างเดียว

- ประชาชนในระบอบประชาธิปไตยเข้าร่วมพรรคการเมือง และมีส่วนร่วมในการรณรงค์หาเสียงเพื่อสนับสนุนนักการเมืองของตน

- ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพที่จะลงสมัครรับเลือกตั้งหรือได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งทางราชการ

- ประชาชนสามารถแสดงความคิดเห็นต่อประเด็นปัญหาในระดับท้องถิ่นและระดับชาติได้ผ่านทางสื่อที่เป็นเสรี

- ประชาชนสามารถเข้าร่วมสหภาพแรงงาน กลุ่มชุมชน และสมาคมธุรกิจได้

- ประชาชนสามารถเข้าร่วมงานกับองค์กรอาสาสมัครเอกชนที่ตรงกับความสนใจของตน ไม่ว่าจะเป็นองค์กรเกี่ยวกับศาสนา วัฒนธรรมของชนกลุ่มน้อย การศึกษา กีฬา ศิลปะ วรรณกรรม และอื่นๆ

(14พรรคการเมือง (Political Parties))

เพื่อปกป้องและคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพในระดับบุคคล ประชาชนในระบบประชาธิปไตยต้องทำงานร่วมกันในการกำหนดรูปแบบรัฐบาลที่พวกเขาเลือกขึ้นมา และช่องทางหลักที่จะทำเช่นนั้นก็คือพรรคการเมือง

- พรรคการเมืองเป็นองค์กรที่ก่อตั้งขึ้นด้วยความสมัครใจ รับสมัครสมาชิกและรณรงค์ให้ประชาชนไปเลือกผู้สมัคร พรรคให้เป็นตัวแทนของประชาชน และรณรงค์ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการคัดเลือก

ผู้นำรัฐบาล

- พรรคการเมืองเสียงข้างมาก หรือพรรคที่ได้รับเลือกให้เป็นรัฐบาล มีหน้าที่ผลักดันนโยบายและโครงการต่างๆ ส่วนพรรคฝ่ายค้านก็มีสิทธิอันชอบธรรมในการวิพากษ์วิจารณ์ความเห็นด้านนโยบายของพรรคเสียงข้างมากและนำเสนอแนวทางของตนเอง

(15รัฐธรรมนูญนิยม (Constitutionalism))

รัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายที่สำคัญที่สุดซึ่งประชาชนในประเทศยินยอมที่จะใช้ชีวิตภายใต้กฎหมายนี้ โดยได้กำหนดโครงสร้างของรัฐบาลไว้ด้วย ดังนั้นรัฐธรรมนูญในระบบประชาธิปไตยจึงมีพื้นฐานอยู่บน

อุดมการณ์เรื่องเสรีภาพส่วนบุคคล สิทธิของชุมชน และขีดจำกัดการใช้อำนาจของรัฐบาล เป็นสิ่งที่ทำให้ประเทศมีกรอบในการปกครองในระบบประชาธิปไตย

- รัฐธรรมนูญนิยมนั้นตระหนักว่าการปกครองที่เป็นประชาธิปไตยและมีความรับผิดชอบต่อประชาชนต้องมีการจำกัดการใช้อำนาจของรัฐบาลตามรัฐธรรมนูญ

- รัฐธรรมนูญกำหนดวัตถุประสงค์และความใฝ่ฝันของสังคม รวมทั้งสวัสดิภาพร่วมกันของประชาชน

- กฎหมายทุกฉบับต้องสอดคล้องกับรัฐธรรมนูญ ในระบบประชาธิปไตย ระบบยุติธรรมที่เป็นอิสระเปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถคัดค้านกฎหมายที่ตนเชื่อว่าจะไม่ชอบธรรมหรือขัดต่อรัฐธรรมนูญได้

- รัฐธรรมนูญให้คำจำกัดความของคำว่าพลเมือง และกำหนดเกณฑ์ที่ใช้ตัดสินว่าใครมีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งได้บ้าง

- รัฐธรรมนูญก่อตั้งรากฐานทางการเมือง การบริหารและตุลาการของรัฐ รวมทั้งกำหนดโครงสร้างของฝ่ายนิติบัญญัติและศาล ข้อกำหนดในการเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐที่มาจากการเลือกตั้ง และวาระการดำรงตำแหน่งทางการเมืองสำหรับเจ้าหน้าที่เหล่านี้

- เนื่องจากรัฐธรรมนูญเขียนขึ้นในช่วงเวลาหนึ่งในอดีต จึงต้องมีการแก้ไขให้เหมาะสมกับความต้องการของประชาชนที่อาจเปลี่ยนไปในอนาคต เนื่องจากความยืดหยุ่นที่จะทำให้สามารถแก้ปัญหาที่มีอาจคาดเดาหรือมองเห็นได้ล่วงหน้าในอนาคตนั้นมีความสำคัญยิ่ง รัฐธรรมนูญจึงเป็นเพียงหลักการกว้างๆ ในการปกครอง

- ปกติแล้วรัฐธรรมนูญมักประกอบด้วยสิทธิสองประเภทคือ สิทธิที่ถูกจำกัดและสิทธิที่ต้องมี

- สิทธิที่ถูกจำกัด (negative right) บอกรัฐบาลว่าอะไรที่รัฐไม่สามารถทำได้ สิทธินี้จำกัดอำนาจรัฐและป้องกันไม่ให้รัฐสร้างผลกระทบบางประการกับประชาชน
- สิทธิที่ต้องมี (affirmative right) เป็นสิทธิที่บอกว่ารัฐต้องทำอะไรบ้าง รวมทั้งบอกประชาชนว่าพวกเขามีสิทธิอะไรบ้าง “สิทธิ” ดังกล่าวอาจครอบคลุมทั้งสิทธิด้านสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรม

(16ความรับผิดชอบของรัฐ (Government Accountability))

ความรับผิดชอบของรัฐหมายความว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐ มีหน้าที่ต้องอธิบายการตัดสินใจและการกระทำของตนต่อประชาชน ความรับผิดชอบของรัฐจะเกิดขึ้นได้ด้วยการใช้กลไกหลายชนิด ไม่ว่าจะเป็นกลไกในด้านการเมือง กฎหมาย และการบริหาร ซึ่งออกแบบมาเพื่อป้องกันการฉ้อราษฎร์บังหลวง และเพื่อเป็นหลักประกันว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐจะยังคงสามารถตอบคำถามและสามารถเข้าถึงได้

- กลไกทางกฎหมายที่ทำให้เจ้าหน้าที่ของรัฐต้องมีความรับผิดชอบประกอบไปด้วยรัฐธรรมนูญ กฎระเบียบ ประมวลกฎหมาย และเครื่องมือทางกฎหมายอื่นๆที่บัญญัติกฎหมายไว้ว่าอะไรที่เจ้าหน้าที่ของรัฐทำได้หรือทำไม่ได้ และประชาชนจะทำอะไรได้บ้าง

- ตุลาการที่มีความอิสระเป็นองค์ประกอบสำคัญของความสำเร็จในการทำให้เจ้าหน้าที่ของรัฐมีความรับผิดชอบ เพราะเป็นเวทีที่ประชาชนสามารถร้องเรียนกล่าวหาทางการได้

- กลไกทางกฎหมายที่จะทำให้เจ้าหน้าที่ของรัฐต้องมีความรับผิดชอบรวมถึง

- กฎหมายว่าด้วยจริยธรรมและจรรยาบรรณสำหรับเจ้าหน้าที่ของรัฐ ซึ่งระบุถึงการปฏิบัติซึ่งไม่สามารถยอมรับได้

- กฎหมายว่าด้วยผลประโยชน์ทับซ้อนและการเปิดเผยข้อมูลทางการเงิน ซึ่งกำหนดให้เจ้าหน้าที่ของรัฐต้องเปิดเผยที่มาของรายได้และทรัพย์สิน เพื่อที่ประชาชนจะสามารถประเมินได้ว่าผลประโยชน์ทางการเงินอาจมีอิทธิพลต่อเจ้าหน้าที่ของรัฐเหล่านั้น
- กฎหมายเปิดเผยข้อมูลข่าวสาร เปิดโอกาสให้สื่อและประชาชนสามารถเข้าถึงข้อมูลที่เป็นบันทึกและเอกสารประกอบการประชุมของเจ้าหน้าที่ของรัฐได้

ข้อกำหนดเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชน กำหนดให้ในการตัดสินใจของรัฐบางประเภทนั้นต้องให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม

(17บทบาทขององค์กรเอกชน (The Role of Nongovernmental Organizations)

ในระบอบประชาธิปไตยนั้น ประชาชนธรรมดาสามัญที่จัดตั้งองค์กรอิสระขึ้นมาเพื่อสนองตอบความต้องการของชุมชน หรือประเทศชาติ หรือเพื่อสนับสนุนหรือคัดค้านการทำงานของรัฐบาล องค์กรเหล่านี้เรียกรวมกันว่าองค์กรเอกชน

- องค์กรเอกชนเปิดโอกาสให้ประชาชนร่วมพัฒนาสังคมโดยการอุทิศตน ให้การศึกษา และระดมความสนใจเกี่ยวกับปัญหาที่สำคัญ รวมทั้งตรวจสอบการทำงานของหน่วยงานของรัฐและภาคเอกชน
- องค์กรเอกชนเปิดโอกาสให้ประชาชนที่มีภูมิหลังหลากหลาย ได้เรียนรู้ที่จะทำงานร่วมกันและพัฒนาทักษะ สัมพันธภาพและความเชื่อใจ ซึ่งจำเป็นต่อการปกครองที่ดี
- องค์กรเอกชนสนองตอบความต้องการต่างๆของประชาชนอย่างหลากหลาย องค์กรเอกชนอาจทำหน้าที่ให้บริการด้านสังคม อุทิศตนเองเพื่อสิ่งแวดล้อมหรือมาตรฐานการครองชีพ หรือเป็นตัวเร่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางประชาธิปไตย
- องค์กรเอกชนมักเป็นตัวแทนผลประโยชน์ของประชาชน ที่อาจถูกละเลยไปในการอภิปรายด้านนโยบาย องค์กรเอกชนมักเปิดประเด็นสาธารณะเพื่อประชาชนในทุกชนชั้นเศรษฐกิจและสังคม ทั้งสตรีและชนกลุ่มน้อย
- ทุนสนับสนุนองค์กรเอกชนมักมาจากการบริจาคของบุคคลทั่วไป จากกองทุนเอกชนหรือกองทุนการกุศล บริษัท สถาบันศาสนา สถาบันระหว่างประเทศ องค์กรเอกชนอื่นๆ การขายสินค้าหรือบริการ และแม้กระทั่งจากรัฐบาลเอง
- มีบ่อยครั้งที่รัฐบาลและองค์กรเอกชนอาจทำงานร่วมกันแบบหุ้นส่วน องค์กรเอกชนมักมีความเชี่ยวชาญในระดับภูมิภาคและท้องถิ่น และมีบุคลากรที่จะทำงานตามโครงการที่ได้รับงบประมาณจากรัฐบาล

- องค์การเอกชนพัฒนาโครงการในระดับท้องถิ่นและระดับสากลในทุกด้านที่ส่งเสริมระบอบประชาธิปไตย

ประเภทของระบอบประชาธิปไตย

1) **ประชาธิปไตยทางตรง** เป็นรูปแบบการปกครองที่ให้ประชาชนทั้งประเทศเป็นผู้ใช้อำนาจในการปกครองโดยตรง ด้วยการประชุมร่วมกันพิจารณาตัดสินใจหาร่วมกันในที่ประชุมโดยตรง และจะเป็นผู้เลือกตั้งเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานของรัฐโดยตรง ประชาธิปไตยประเภทนี้จะใช้ได้ ในเชิงปฏิบัติจริงๆ เฉพาะในสังคมเล็กๆ หรือประเทศเล็กๆ ที่มีสมาชิกจำนวนน้อย ซึ่งแต่ละคนมีโอกาสอภิปราย วิพากษ์วิจารณ์ และพิจารณาปัญหาต่างๆ อย่างละเอียดและมีเหตุผล แต่ถ้านำเอาประชาธิปไตยประเภทนี้มาใช้กับสังคมขนาดใหญ่ที่มีสมาชิกจำนวนมากแล้วจะเป็นอุปสรรคเนื่องจากความไม่พร้อมเพรียงกัน และการที่จะหาสถานที่ประชุมขนาดใหญ่เพื่อจะให้ประชาชนทั้งประเทศมาประชุมในที่เดียวกันย่อมเป็นไปได้ยาก ในบางประเทศยังคงเปิดโอกาสให้ประชาชนได้ออกเสียง เพื่อหาประชามติในเรื่องสำคัญๆ เช่น ในการแก้ไขรัฐธรรมนูญ ซึ่งประชาชนสามารถเข้าร่วมในการพิจารณาตัดสินปัญหาทางการเมืองที่สำคัญของชาติด้วยตนเอง ซึ่งเป็นกระบวนการทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยโดยตรงนั่นเอง

การมีรูปแบบประชาธิปไตยทางตรงสามารถกระทำได้ในนครรัฐเอเธนส์ แต่ต่อมาไม่สามารถกระทำได้นี้เนื่องจากมีจำนวนประชากรที่มากขึ้น ยกเว้นในบางกรณี เช่น

- สหรัฐอเมริกา ประชาธิปไตยแบบโดยตรงมีในเมืองหรือชุมชนเล็กๆ บางแห่งเรียกว่า "ประชุมเมือง" "town meeting" พื้นที่ที่มีปรากฏมาก คือ บริเวณ "อังกฤษใหม่" (New England) ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของสหรัฐอเมริกา การประชุมเมืองดังกล่าวจะพิจารณาในประเด็นเฉพาะเท่านั้น แต่ในกรณีอื่นๆ เช่น การเก็บภาษีของมลรัฐยอมปฏิบัติตามกฎเกณฑ์แห่งประชาธิปไตยแบบมีผู้แทน ประชาธิปไตยแบบ "การประชุมเมือง" มีมาตั้งแต่อเมริกาอย่างไม่เป็นประเทศสหรัฐอเมริกา คือ สมัยยังเป็นอาณานิคมของอังกฤษ และยังไม่มีการตั้งพรรคการเมือง การประชุมเมืองในสมัยเริ่มแรกในสหรัฐอเมริกานั้น ผู้มีสิทธิ์เข้าร่วมได้แก่ 1) เพศชายเท่านั้น 2) ให้สิทธิ์เฉพาะผู้ที่เป็นศาสนิกชนของนิกายศาสนาอันเป็นที่ยอมรับเท่านั้น ดังนั้น สภาพที่แท้จริงของการประชุมเมืองในอเมริกาสมัยก่อนจึงไม่ใช่เป็นแบบประชาธิปไตยเต็มรูป

- สวิตเซอร์แลนด์ มีประชาธิปไตยแบบโดยตรง ในบางแคว้น ที่เปิดโอกาสให้ราษฎรมีส่วนร่วมโดยตรง

- อิสราเอล ประชาธิปไตยในชุมชนคิบบุตซ์ (kibbutz) (มีวิธีการประชาธิปไตยโดยตรงในการวางนโยบายและการบริหารงาน

- กลไกแบบประชามติ ประชาธิปไตยแบบโดยตรงระดับชาติและระดับชุมชน ที่มีปรากฏในปัจจุบันได้แก่ “การทำประชามติ” (referendum) การออกเสียงประชามติแตกต่างจากในระบบการเลือกตั้ง เพราะในระบบประชามติให้ตอบเพียง Yes หรือ No เท่านั้น

การใช้ประชามติมีในสหรัฐอเมริกา ในบางเมืองมีการลงประชามติในบางเรื่อง ตัวอย่างเช่น รัฐบาลสมควรที่จะมีการจำหน่ายพันธบัตร (bond) เพื่อหาเงินมากระทำการสาธารณสุขบางอย่าง เช่น สร้างโรงเรียนและโรงพยาบาลหรือไม่ ส่วนในฝรั่งเศส อดีตนายพลชาร์ลส์ เดอ โกลย์ (Charles de Gaulle) สมัยที่ยังอยู่ในตำแหน่งประธานาธิบดีให้มีการออกเสียงลงประชามติในเรื่องนโยบายการปกครองท้องถิ่น ปรากฏว่าประชามติไม่เห็นชอบด้วย เดอโกลย์จึงลาออกจากตำแหน่งประธานาธิบดี ในอังกฤษไม่เคยมีระบบประชามติมาก่อน แต่ในปี ค.ศ.1975 ได้มีการให้ออกเสียงแบบ referendum ว่าประชาชนจะเห็นชอบกับการที่อังกฤษจะยังคงเป็นสมาชิกประชาคมเศรษฐกิจของยุโรป (European Community) หรือไม่

2) **ประชาธิปไตยทางอ้อมหรือแบบตัวแทน** เนื่องจากประเทศต่างๆ ในโลกได้ขยายตัวออกไป ประชาชนพลเมืองเพิ่มขึ้น ปัญหาต่างๆ เกิดขึ้นมาก ฉะนั้นโอกาสที่ประชาชนจะได้นั่งปรึกษาหรือกันเพื่อแก้ปัญหากันแบบประชาธิปไตยทางตรงย่อมเป็นไปได้ เพื่อแก้ไขอุปสรรคนี้แทนที่ประชาชนทุกคนจะเข้าร่วมประชุมร่วมกัน เพื่อพิจารณาตัดสินปัญหาใดๆ ก็จะทำให้ประชาชนได้มีโอกาสเลือกตัวแทนเข้าไปแก้ปัญหา ส่วนลักษณะและวิธีการเลือกผู้แทนในแต่ละประเทศอาจจะแตกต่างกันไป

ลักษณะของประชาธิปไตยแบบตัวแทนในทางปฏิบัติ

1) มีพรรคการเมืองเข้าบริหาร อย่างน้อย 1 พรรค หรือมากกว่า 1 พรรค เข้าบริหารงานเป็นรัฐบาล โดยผ่านกระบวนการ “เลือกตั้ง” โดยเสียงมหาชน

2) มีการเลือกตั้งตามระยะเวลา มีการเลือกตั้งตามวาระ เช่น กำหนดไว้ภายใน 2 ปี 4 ปี หรือ 5 ปี เป็นต้น

3) ประชาชนมีสิทธิในการออกเสียง ได้แก่ ให้สิทธิในการเลือกตั้ง ผู้ที่บรรลุนิติภาวะซึ่งเป็นผู้ที่อยู่อาศัยอย่างถาวรของประเทศ และเป็นผู้มีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์ เป็นผู้ที่ปฏิบัติตนอยู่ในกรอบแห่งกฎหมาย

4) ผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งสามารถใช้สิทธิออกเสียงได้ 1 เสียงเท่านั้น (one man one vote) ในการเลือกตั้งครั้งหนึ่งๆ

5) รัฐบาลโดยเสียงสนับสนุนจากผู้แทน รัฐบาลจัดตั้งขึ้นโดยพรรคการเมืองพรรคใดพรรคหนึ่งหรือหลายพรรครวมกัน ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากเสียงในรัฐสภาเป็นส่วนใหญ่ย่อมมีสิทธิในการจัดตั้งรัฐบาลจนกระทั่งถึงการเลือกตั้งครั้งต่อไปตราบเท่าที่รักษาเสียงสนับสนุนส่วนใหญ่ไว้ได้คงเป็นรัฐบาลต่อไป

6) รัฐบาลต้องไม่ใช้วิธีการที่ผิดกฎหมายหรือโดยการใช้กำลังอาวุธอันละเมิดกติกาประชาธิปไตย

7) รัฐบาลจะต้องไม่พยายามจำกัดกิจกรรมทางการเมืองของพลเมืองยกเว้น ในกรณีที่มีความวุ่นวายเกิดขึ้น

8) ส่งเสริมเรื่องการแข่งขัน จะต้องมิพรรคการเมืองอย่างน้อยสองพรรคเข้าแข่งขันกันเพื่อการได้มาซึ่งอำนาจในการจัดตั้งเป็นรัฐบาลในการเลือกตั้งทุกครั้ง

ประชาธิปไตยแบบมีตัวแทนเป็นปรากฏการณ์ที่มีไม่กี่ประเทศที่มีเสถียรภาพ ดำเนินรูปแบบการปกครองอย่างราบรื่น อีกทั้งวิถีชีวิตของพลเมืองก็เป็นแบบประชาธิปไตย สภาวะเช่นนี้เกี่ยวข้องกับกรณี “กลุ่มหลากหลาย” หรือ “สภาพพหุนิยม” หรือพหุลักษณะ (pluralism) ซึ่งเน้นสภาพภายในสังคมที่มีกลุ่ม องค์การ สมาคม การรวมตัวแบบอื่นๆ ความหลากหลาย (diversity) ของการรวมกลุ่มภายในสังคมเชื่อกันว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งในการทำให้การปกครองแบบประชาธิปไตยมีเสถียรภาพและมั่นคง ประชาธิปไตยประเภทนี้คือแบบมีผู้แทนราษฎร แต่เน้นสภาพทางสังคมซึ่งจะทำให้ระบบการปกครองอยู่รอด การมีกลุ่มหลากหลายถือว่าเป็นปัจจัยที่ช่วยพยุงระบอบประชาธิปไตย

กลุ่มที่หลากหลายมีลักษณะดังนี้

1) มีการรวมตัวกันขึ้นโดยสมัครใจ (voluntary) การรวมตัวกันจะต้องเป็นไปโดยปราศจากการบังคับขู่เข็ญ หรือโดยไม่มีอามิสสินจ้างเป็นเครื่องจูงใจให้เข้าร่วมเพื่อประโยชน์ของขบวนการเมืองใดๆ

2) กลุ่มมีอายุยืนยาวพอสมควร มิใช่เป็นแบบที่ตั้งขึ้นมาเพียง 3-4 เดือนแล้วเลิกกิจการ จะต้องมีการต่อเนื่อง มีความยั่งยืน (sustainable) ในโครงสร้างและในด้านกิจกรรม

3) มีการรวมกันเป็นกลุ่มหรือเป็นสมาคมอย่างเป็นทางการเป็นกิจจะลักษณะ พอสมควร เช่น ในธรรมนูญของสมาคมจะต้องระบุวัตถุประสงค์, วิธีดำเนินงาน, การแต่งตั้ง และการดำรงตำแหน่งของกรรมการผู้บริหารฯ

4) กลุ่มต้องมีการประชุมและมีการดำเนินงานบ่อยครั้งพอสมควร มิใช่ตั้งขึ้นมาแต่ชื่อ โดยมีการกระทำหรือผลงานเพียงปีละครั้งหรือนานปีจึงจะมีสักครั้งหนึ่ง

รูปแบบการปกครองในระบอบประชาธิปไตย

รูปแบบของการปกครองในระบอบประชาธิปไตยนั้น มีนักวิชาการได้พยายามเสนอหลักเกณฑ์ต่างๆ ที่ใช้แบ่งรูปแบบการปกครองของแต่ละประเทศ ซึ่งอาจสรุปได้เป็น 2 หลักเกณฑ์ดังต่อไปนี้

1) หลักประมุขของประเทศ

มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข - แบบนี้พระมหากษัตริย์จะทรงใช้อำนาจอธิปไตยซึ่งเป็นของปวงชนโดยใช้อำนาจแยกกันเป็น 3 ทาง คือ ใช้อำนาจนิติบัญญัติโดยผ่านทางรัฐสภา อำนาจบริหารโดยผ่านทางคณะรัฐมนตรี และอำนาจตุลาการโดยผ่านทางศาล ส่วนพระมหากษัตริย์จะเป็นกลางในทางการเมือง

- **มีประธานาธิบดีเป็นประมุข** ประธานาธิบดีนี้จะมาจากการเลือกตั้งโดยประชาชน ทำหน้าที่เป็นประมุขของรัฐ และบางประเทศประธานาธิบดีจะทำหน้าที่เป็นประมุขของฝ่ายบริหารด้วย

(2) หลักการรวมและการแยกอำนาจ

- **แบบรัฐสภา** ระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภานี้ จะมีเฉพาะผู้แทนราษฎรเพียงสภาเดียวหรืออาจมี 2 สภาก็ได้ คือ มีทั้งสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งตัวแทนหรือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมาจากการเลือกตั้งของประชาชน และวุฒิสภาซึ่งเป็นสภาของผู้ทรงคุณวุฒิ โดยส่วนมากสมาชิกวุฒิสภามาจากการแต่งตั้ง ชื่อสภาของแต่ละประเทศอาจเรียกต่างกันไป เช่น ในอังกฤษเรียกสภาผู้แทนราษฎรว่า สภาล่าง และเรียกวุฒิสภาว่า สภาสูง หรือสภาขุนนาง อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าจะชื่อเรียกอย่างไรแต่โดยหลักการแล้วสภาทั้งสองรวมกันเป็น “รัฐสภา” และเป็นผู้ใช้อำนาจนิติบัญญัติและอำนาจบริหาร คือ มีอำนาจในการออกกฎหมายเพื่อใช้ปกครองประเทศและมีอำนาจในการให้ความเห็นชอบและควบคุมการบริหารของรัฐบาล ในทางปฏิบัติถือกันเป็นหลักเกณฑ์ว่าพรรคการเมืองที่มีเสียงข้างมาก จะได้สิทธิในการจัดตั้งรัฐบาลเพื่อทำหน้าที่บริหารบ้านเมือง แต่รัฐบาลจะต้องอยู่ในความควบคุมของสมาชิกรัฐสภา ลักษณะดังกล่าวนี้รัฐสภาและรัฐบาลต่างทำหน้าที่

ของตน โดยรัฐสภาควบคุมรัฐบาลด้วยกระบวนการตามรัฐธรรมนูญ และอาจลงมติไม่ไว้วางใจ เพื่อให้รัฐบาลลาออกได้ ส่วนรัฐบาลก็อาจยุบสภาได้เช่นเดียวกัน ทำให้เกิดความสมดุลแห่งอำนาจ

- **แบบประธานาธิบดี** ระบอบประชาธิปไตยแบบประธานาธิบดีมีลักษณะคล้ายคลึงกับแบบรัฐสภาในแง่ที่ว่า แบบนี้ยังคงมีรัฐสภาเหมือนกัน แต่ต่างกันที่แบบนี้ประธานาธิบดีเป็นผู้ใช้อำนาจบริหาร โดยจะแต่งตั้งคณะรัฐมนตรีขึ้นมาชุดหนึ่งเพื่อรับผิดชอบร่วมกัน ส่วนอำนาจนิติบัญญัตินั้นยังคงตกอยู่ที่รัฐสภา รูปแบบนี้ทั้งประธานาธิบดีและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรต่างก็ได้รับเลือกจากประชาชน ทั้งสองฝ่ายจึงต้องรับผิดชอบโดยตรงต่อประชาชน ส่วนอำนาจตุลาการยังคงเป็นอิสระ ฉะนั้นอำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหาร และอำนาจตุลาการ ต่างก็เป็นอิสระ สถาบันผู้ใช้อำนาจทั้งสามจะเป็นตัวที่คอยยับยั้งและถ่วงดุลกันและกันไม่ให้ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดใช้อำนาจเกิดขอบเขต เช่น การปกครองของสหรัฐอเมริกา เป็นต้น

- **แบบกึ่งรัฐสภาหรือกึ่งประธานาธิบดี** ระบอบประชาธิปไตยแบบนี้ประธานาธิบดีเป็นทั้งประมุขของรัฐ และบริหารราชการแผ่นดินร่วมกับนายกรัฐมนตรี ในด้านการบริหารนั้น นายกรัฐมนตรีเป็นผู้ลงนามประกาศใช้กฎหมาย และคณะรัฐมนตรีก็ยังคงเป็นผู้ใช้อำนาจบริหาร แต่ต้องรับผิดชอบต่อรัฐสภา ส่วนรัฐสภาเองก็ยังคงทำหน้าที่สำคัญ คือ ออกกฎหมาย และควบคุมการบริหารราชการแผ่นดิน ประธานาธิบดีในระบอบประชาธิปไตยแบบนี้เป็นผู้กำหนดนโยบายต่างประเทศและและนโยบายทางการเมืองโดยทั่วไป อีกทั้งยังทำหน้าที่อนุญาโตตุลาการระหว่างรัฐสภากับคณะรัฐมนตรี นอกจากนี้ยังมีอำนาจยุบสภาได้ด้วย